

SRPSKI EKONOMSKI FORUM

RADNI DOKUMENT

Tranzicija u Srbiji – Osmam godina reformne

Vladimir Petković

Leskovac, novembar 2008. godine

S A D R Ź A J :

1. Uvodna razmatranja	3
2. Komparativna analiza napretka u procesu tranzicije zemalja Centralne i Istočne Evrope	4
3. Analiza tranzicionih indikatora u Srbiji	7
4. Zaključak	13
ANEX I – Ocena napretka zemalja u tranziciji na osnovu podataka iz 2008. godine	15
ANEX II – Ocena napretka zemalja u tranziciji nakon osam godina sprovođenja reforme	17

1. Uvodna razmatranja

Za nama je još jedna godina tranzicije ukupno osma od kada je u oktobru 2000. godine došlo do demokratskih promena koje su dovele do konačnog početka ekonomske transformacije privrede sa komandne na tržišno orjentisanu. Kao i u prošloj analizi procesa tranzicije koju smo radili 2005. godine, nakon pet godine od početka procesa tranzicije i ovog puta ćemo za analizu koristiti ocene i parametre koje su definisali analitičari EBRD u svom novom Izveštaju o tranziciji 2008¹.

Ukoliko pogledamo podatke prikazane u tabelama u Anexu I, u kojoj su prikazane prosečne ocene privreda u tranziciji možemo primetiti da se Srbija nalazi pri samom dnu kada je u pitanju ocena procesa tranzicije do sredine 2008. godine. Međutim, prilikom samog zaključivanja moramo biti jako obazrivi jer su zemlje Centralne i Istočne Evrope u različito vreme kretale u proces sprovođenja ekonomske reforme te se u analizu mora uzeti i ovaj vremenski faktor.

Kako bi dobili što objektivniju analizu napredka zemalja Centralne i Istočne Evrope u procesu ostvarivanja ekonomskih reformi napravili smo svojevrsan miks ocena iz Izveštaja o tranziciji EBRD. Naime, kako je Srbija jedna od poslednjih zemalja koja je krenula u proces ekonomske tranzicije, sa deset godina zakašnjenja u odnosu na većinu zemalja Centralne i Istočne Evrope, a kako je Srbija centralna zemlja našeg interesovanja analiziraćemo napredak zemalja u procesu ekonomske tranzicije nakon osam godina od početka reformi. U analizi koristimo ocene procesa tranzicije za Srbiju iz 2008. godine, zatim za Bosnu i Hercegovinu kao godinu posmatranja koristimo 2003². godinu, za Crnu Goru posmatramo ocene iz 2006³. godine, dok za ostale zemlje u analizi koristimo ocene iz 1998. godine.

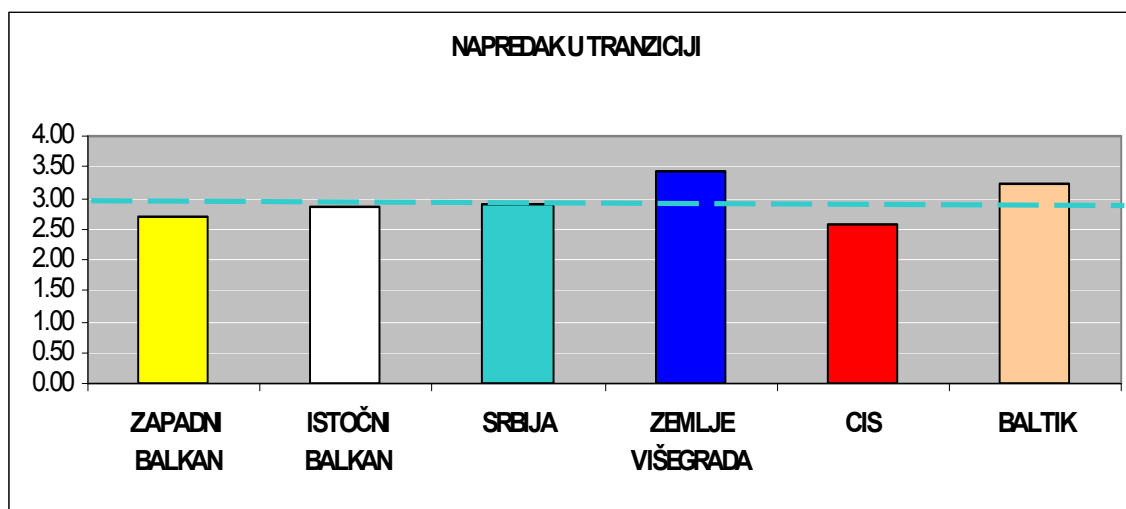
¹ EBRD (2008) *Transition Report*, London, European Bank for Reconstruction and Development

² kao početnu godinu procesa tranzicije u BiH posmatramo 1996. godinu, jer je tranzicija u BiH počela nakon rata koji je završen krajem 1995. godine

³ kao početnu godinu tranzicije u Crnoj Gori posmatramo 1998. godina, jer je tranzicija počela da se sprovodi nakon pobede Mila Đukanovića nad Mommirom Bulatovićem na predsedničkim izborima

2. Komparativna analiza napretka u procesu tranzicije zemalja Centralne i Istočne Evrope

Na osnovu podataka koji su prikazani u Aneksu II, koji pokazuju ocenu napredka procesa tranzicije po zemljama i po regionima⁴ nakon osam godina od početka procesa tranzicije, možemo videti da se Srbija, sa prosečnom ocenom 2.89, nalazi u srednjem delu tabele zemalja po uspešnosti procesa tranzicije nakon osam godina od početka procesa tranzicije. Od Srbije su uspešnije sve zemlje Višegrada (prosečna ocena 3.44), zemlje Baltika (ocena 3.21) i Hrvatska (ocena 3.04) iz grupe zemalja Zapadnog Balkana, ostale zemlje imaju istu ocenu (Rumunija sa ocenom 2.89) ili su slabije ocenjene od strane analitičara EBRD.

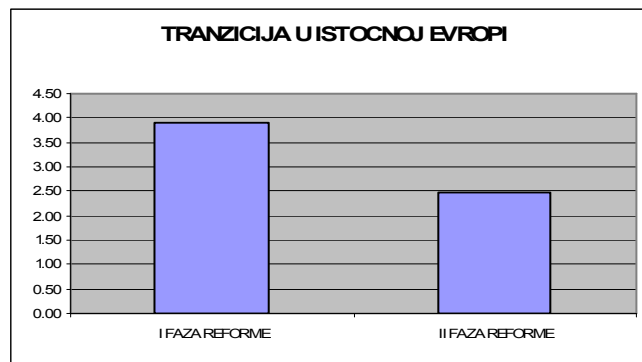

Grafik 1. Napredak u procesu tranzicije po regionima

Mnoge zemlje u tranziciji primenile su politiku savladavanja lakših prepreka na početku kako bi se što pre videli rezultati reforme i što pre obezbedila ireverzibilnost procesa tranzicije. Skoro sve zemlje su na početku liberalizovale cene i spoljnu trgovinu i

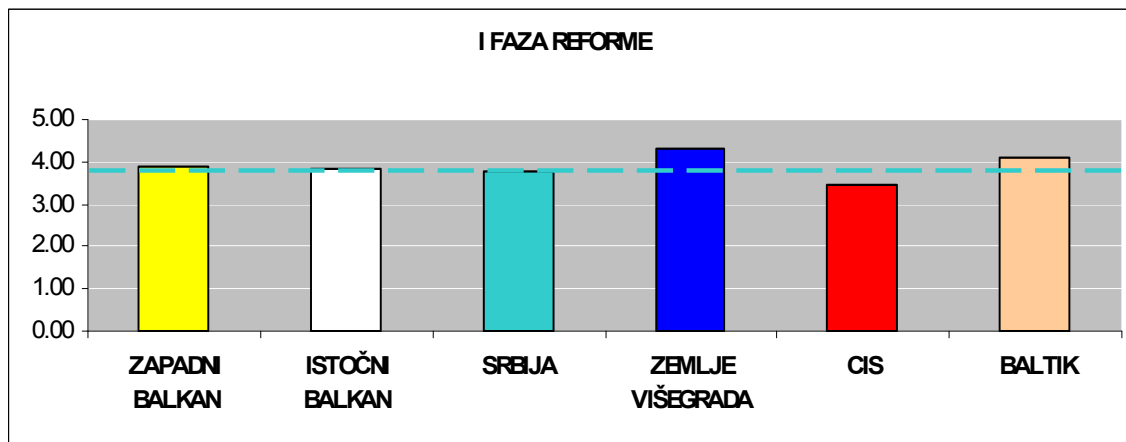
⁴ U analizi smo regione definisali na sledeći način: Zapadni Balkan obuhvata Albaniju, Bosnu i Hercegovinu, Hrvatsku, Crnu Goru i BJR Makedoniju; Istočni Balkan obuhvata nove članice EU Bugarsku i Rumuniju; Zemlje Višegrada obuhvata Češku Republiku, Slovačku, Mađarsku, Poljska i Slovenija; CIS obuhvata najuspešnije zemlje iz grupe zemalja nastalih iz SSSR Rusiju, Ukrajinu i Jermeniju.

sprovele dosta uspešno privatizaciju malih preduzeća. S tim u vezi stručnjaci EBRD-a su podelili proces tranzicije na dve faze, prva faza reforme obuhvata liberalizaciju cena i trgovine kao i privatizaciju malih preduzeća. Druga faza reforme obuhvata strukturne reforme koje se ocenjuju na osnovu pet tranzicionih indikatora: privatizacija velikih preduzeća, korporativno upravljanje i restrukturiranje, politiku konkurencije, reformu bankarskog sistema i reformu nebankarskih finansijskih institucija. Ova druga faza tranzicije je dosta komplikovanija i politički nepopularnija za sprovođenje, pre svega privatizacija i restrukturisanje velikih sistema koja najčešće imaju višak zaposlenih i indirektno dovode do otpuštanja značajnog broja radnika što vrši dodatani pritisak na i onako prilično nategnuto tržište rada. Iz tog razloga je jako bitno da se naprave dobri mehanizmi zaštite koji će amortizovati taj udar i obezbediti alokaciju radnika sa neproaktivnih na nova produktivna radna mesta.

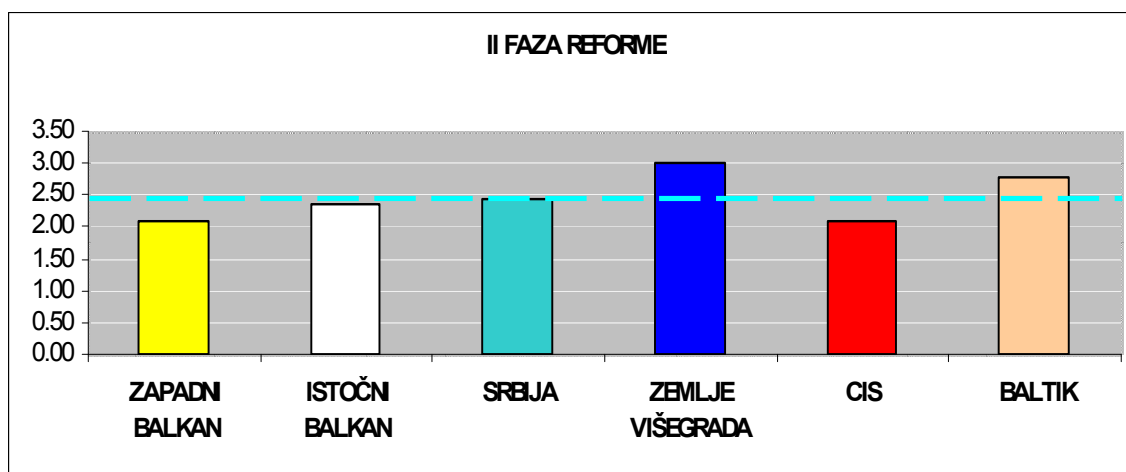
Grafik 2. Napredak u procesu tranzicije po fazama

Grafikon 3 nam pokazuje prosečne ocene zemalja po regionima o uspešnosti u sprovođenju reformi u I fazi tranzicije. Kao što se da videti i zaključiti jako je mala razlika u oceni između različitih zemalja, jer su sve zemlje sprovodile reforme iz ove I faze. Srbija je ostvarila značajan napredak u ovoj I fazi procesa tranzicije i rezultati (ocena 3.78) su slični rezultatima koje su ostvarile zemlje Zapadnog (ocena 3.87) i Istočnog Balkana (ocena 3.83). Slabije rezultate od Srbije u ovoj I fazi ostvarile su odabrane zemlje bivšeg SSSR (ocena 3.48), dok su bolje rezultate ostvarile zemlje Višegrada (ocena 4.29) i zemlje Baltika (ocena 4.11).

Grafik 3. Napredak u I fazi tranzicije po regionima

Za razliku od reformi iz I faze reforme II faze su komplikovanije i nepopularnije za sprovedene i ocene koje su sve zemlje dobile su značajno manje. Prosečna ocena svih zemalja obuhvaćenih analizom u procesu tranzicije iznosi 2.94, od toga prosečna ocena za reforme I faze iznosi 3.89 dok je prosečna ocena za reforme II faze značajno niža i iznosi svega 2.46. Srbija je kada su u pitanju reforme iz ove II faze na nivou proseka svih zemalja i ostvarila je prosečnu ocenu 2.45. Bolji rezultat je ostvaren u odnosu na zemlje Zapadnog Balkana koje su ostvarile ocenu 2.08, Istočnog Balkana čija ocena iznosi 2.36 i zemalja bivšeg SSSR sa ocenom 2.11. Međutim, i u ovoj fazi reforme ostvareni su slabiji rezultati od zemalja Višegrada, ocena 3.02 i zemalja Baltika čija je ocena 2.76.

Grafik 4. Napredak u II fazi tranzicije po regionima

3. Analiza tranzicionih indikatora u Srbiji

Tranzicija u Srbiji se odvija u talasima, nakon solidnog napredka na početku 2002 i 2003. godine došlo je do izvesnog zastoja u drugoj polovini 2003. i početkom 2004. godine kao rezultat izborne kampanje i uhadavanja nove Vlade, da bi se u drugoj polovini 2004. i 2005. godini reforme intenzivirale. Sledi novi izborni ciklus u prvoj polovini 2007. godine kada opet dolazi do izvesnog splasnuća tempa reformi ali svakako ohrabruje napredak koji je ostvaren u drugoj polovini 2007. i prvoj polovini 2008. godine i u Izveštaju o tranziciji Srbija je ponovo lider sa poboljšanjem u 3 tranziciona indikatora za period od godinu dana.

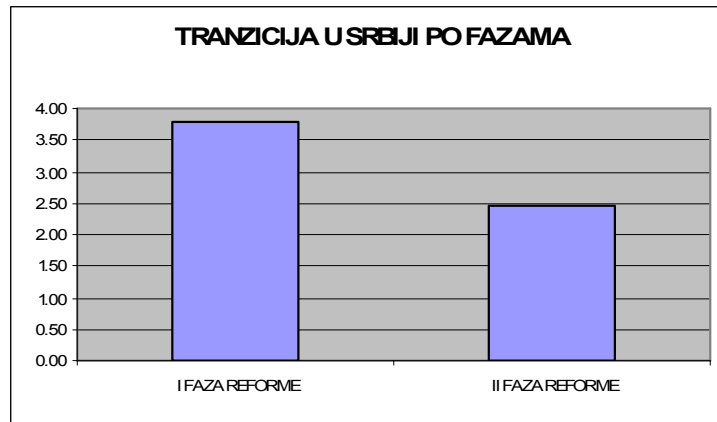
Ukoliko pogledamo ocene po pojedinim segmentima, možemo videti da je Srbija postigla najbolje rezultate u sva tri indikatora prve faze reforme (liberalizacije cena, trgovine i deviznog kursa i privatizacije malih preduzeća) i reforme bankarskog sistema gde je dobijena ocena iznad 3. Izvestan napredak postoji i kada je u pitanju privatizacija i restrukturisanje velikih preduzeća i reforme infrastrukture dok je najmanji napredak učinjen kod primene i usvajanja politike konkurencije i razvijanja tržišta kapitala i nebankarskih finansijskih institucija.

Tranzicioni indikatori	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Privatizacija velikih preduzeca	1.00	2.00	2.33	2.33	2.67	2.67	2.67	2.67
Privatizacija malih preduzeca	3.00	3.00	3.00	3.33	3.33	3.67	3.67	3.67
Restrukturisanje preduzeca	1.00	2.00	2.00	2.00	2.33	2.33	2.33	2.67
Liberalizacija cena	2.67	4.00	4.00	4.00	4.00	4.00	4.00	4.00
Liberalizacija trgovine i deviznog kursa	2.00	3.00	3.00	3.00	3.33	3.33	3.33	3.67
Politika konkurencije	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00	1.67	2.00	2.00
Reforma banaka i liberalizacija kamatne stope	1.00	2.33	2.33	2.33	2.67	2.67	2.67	3.00
Trziste kapitala i nebankarskih finansijskih institucija	1.00	1.67	2.00	2.00	2.00	2.00	2.00	2.00
Reforma ukupne infrastrukture	1.00	2.00	2.00	2.00	2.00	2.00	2.00	2.33
Prosečna ocena reformi u tranziciji	1.52	2.33	2.41	2.44	2.59	2.70	2.74	2.89

Tabela 1. Vrednost godišnjih EBRD tranzicionih indikatora za Srbiju

Grafikon 5 prikazuje napredak u Srbiji po fazama tranzicije, vidi se da postoji velika razlika u ocenama za sprovođenje prve i druge faze tranzicije u Srbiji. Prva faza reformi u Srbiji ocenjena je ocenom 3,78 što znači da je ostvaren veliki napredak i da se

ekonomija Srbije u tom domenu približava standardima razvijenih tržišnih privreda. Međutim, druga faza tranzicije, koja obuhvata strukturne reforme koje su teže za sprovođenje ali čija primena značano utiče na poboljšanje poslovnog ambijenta, teče prilično sporo i da je urađeno zaista malo potvrđuje veoma niska prosečna ocena 2,45.

Grafik 5. Napredak u procesu tranzicije Srbije po fazama

- **Privatizacija velikih preduzeća**, posle solidnog napredka ostvarenog do 2005 godine brine što 4 godine ne dolazi do poboljšanja ocene kada je ovaj segment u pitanju. U 2008. godini Srbija je uspela da reši jedan od velikih problema tj došlo je do sklapanja sporazuma sa italijanskim proizvođačem automobila Fiat o osnivanju zajedničkog preduzeća sa kragujevačkom Zastavom. Velika su očekivanja kada je ovaj ugovor u pitanja, pre svega u pogledu povećanja proizvodnje automobila koji bi bili konkurentni na starim tržištima čime bi se povećao izvoz i značajno poboljšao spoljnotrgovinski bilans Srbije. Realno je očekivati da dodje do razvoja sektora dobavljača koji će isporučivati delove za novu Fijatovu fabriku u Srbiji. Međutim, na kratak rok ne treba očekivati značajan rast proizvodnje automobila u Kragujevcu usled pada globalne tražnje za automobilima izazvane svetskom ekonomskom krizom. U toku su pregovori sa ruskim Gaspromom o privatizaciji Naftne industrije Srbije od strane ovog naftnog i gasnog giganta iz Rusije. U poslednjih godinu dana, primetne su teškoće u prodaji velikih privrednih sistema kao što su RTB Bor (dva puta propao tender), Jat Airwaysa, IMT Beograd. Očekuju nas privatizacije još nekoliko značajnih privrednih giganta iz vremena komunizma 14. oktobar iz Kruševca, Prva petoletka iz Trstenika, KAP itd. Ministarstvo

ekonomije je u 2008. godini napravilo agendu privatizacije najvećih javnih preduzeća međutim, usled svetske ekonomske krize sve privatizacije ovih velikih javnih preduzeća su stopirane i odložene za neko bolje vreme. Jako je neizvesna dinamika dalje privatizacije velikih privrednih sistema u uslovima globalne finansijske krize i oskudice kapitala za investiranje. Vlada Srbije pokušava da lakša dalju privatizaciju tako što se otvara mogućnost kupovine preduzeća u više rata. U uslovima smanjenja interesovanja investitora za privatizaciju, Vlada Srbije mora da izvrši profesionalizaciju menadžmenta u svim ne privatizovanim preduzećima i da putem jačanja mehanizama kontrole poboljša ekonomsku efikasnost i performanse ovih preduzeća.

- **Privatizacija malih preduzeća**, Srbija je još iz perioda SFRJ imala inicijalno dobre uslove kada je u pitanju mala privreda, jer je još 1989. godine u vreme vlade Anta Markovića dozvoljeno osnivanje malih privatnih preduzeća. Od početka tranzicije potignuti su dobri rezultati u privatizaciji malih i srednjim društvenih preduzeća, međjutim, zabrinjava visok procenat neuspešnih i poništenih privatizacija. Negativno je to što se proces privatizacije društvenih preduzeća stalno odlaže iz godine u godinu i što se ne krene sa primenom Zakona o stečaju čijom bi se efikasnijom primenom oslobodili značajni resursi koji bi se iskoristili za efikasniju upotrebu.

- **Restrukturisanje preduzeća**, nakon početnog restrukturisanja koje se ogledalo pre svega u izdvajanju sporednih od matične delatnosti u najvećim javnim preduzećima i izvesnog smanjenja broja zaposlenih radnika došlo je do izvesnog usporenja u ovom segmentu da bi u toku 2008. godine došlo do ponovnog pomaka kod restrukturisanja i unapređenja korporativnog upravljanja. Vlada Srbije je nakon propadanja tendera za privatizaciju Jat Airwaysa donela odluku da se jedini nacionalni avio prevoznik restrukturira i da ostane u državnom vlasništvu. Kako je došlo do odlaganja privatizacije najvećih javnih preduzeća potrebno je da se učine dodatni naponi kako bi se unapredilo poslovanje javnih preduzeća i kako bi se kroz poboljšanje svoje ekonomske efikasnosti ostvarili bolji poslovni rezultati. Posebnu pažnja mora se posvetiti lokalnim komunalnim preduzećima koja su usled političke trgovine u poslednjih nekoliko godina zapošljavala veći broj radnika od potrebnog što je značajno uticalo na smanjenje efikasnosti poslovanja.

- **Liberalizacija cena**, na početku procesa tranzicije učinjen je značajan napor kada je većina cena liberalizovana tako da je ovaj indikator i dalje najbolje ocenjeni indikator kada je u pitanju proces tranzicije u Srbije.

- **Liberalizacija trgovine i deviznog kursa**, od početka procesa tranzicije učinjen je značajan korak kada je u pitanju liberalizacija spoljne trgovine. U 2008. godini Srbija je potpisala Sporazum o stabilizaciji i asocijaciji sa Evropskom unijom kojom se predviđa dinamika smanjenja carinskih stopa za robu iz EU u narednih 7 godina. Takođe, dalji napredak se očekuje u skladu sa dinamikom pregovaranja Srbije za članstvo u Svetsku trgovinsku organizaciju (STO), očekivanja su da se pregovori završe i da Srbija postane član STO u toku 2009. godine.

- **Politika konkurencije**, ovaj segment je bio najlošije ocenjen u našoj analizi procesa tranzicije iz 2005. godine. Nakon što je donešen Zakon o zaštiti konkurencije, bilo je izvesnih problema sa izborom članova Komisije za zaštitu konkurencije. Komisija je nakon ispitivanja tržišne strukture na tržištu otkupa sirovog mleka u Srbiji i trgovine na malo u velikim prodajnim formatima u Beogradu došla do zaključka da postoje dominantni tržišni igrači⁵. Nakon ovih istraživanja javili su se veliki pritisaci na samu Komisiju i od sposobnosti društva da zaštiti integritet Komisije zavisi uspeh celog procesa tranzicije. Takođe, u samom startu uočeni su nedostaci u samom Zakonu o zaštiti konkurencije te se javlja potreba za izmene i dopune ovog zakona pre svega u delu vezanom za kaznene odredbe. Možemo zaključiti da je najzad učinjen izvestan pomak u ovom segmentu ali da je još uvek neizvestan dalji napredak jer se očekuje veliki otpor tajkuna koji su se kroz privatizaciju domogli vlasništva jako profitabilnih preduzeća koja nastupaju na prilično oligopolizovanim tržištima što im omogućava visoke profite kojih će se teško odreći.

- **Reforme banaka i liberalizacija kamatne stope**, u ovom segmentu Srbija je postigla značajan napredak. Za ovu visoku ocenu jako je značajan hrabar potez kreatora ekonomske politike koji su početkom 2002. godine ugasili 4 najveće državne banke. Bankarski sistem u Srbiji je dominantno u privatnom vlasništvu koje su u vlasništvu stranih banaka. Sve banke su Srbiji su osnovane kao posebna pravna lica i sa zdravim

---

⁵ mlekare u sastavu Danube Food Group na tržištu otkupa vežeg melka u Srbiji i maloprodajnih lanaca u vlasništvu Hamelsate Trading Group Miroslava Miškovića.

bilansima koji nisu opterećeni lošim zajmovima. Usled restriktivne monetarne politike Narodne banke Srbije banke u Srbiji su dokapitalizovane i učešće kapitala u ukupnoj aktivni banaka iznosi visokih 24% što je jako visoko u odnosu na standard od 8%. U Srbiji radi 34 banaka, pri čemu je učešće 10 najvećih banaka po poslovnoj aktivni 70%. Banke u Srbiji ostvaruju visoke profite npr za prvih 9 meseci 2008. godine od čak 415 miliona evra. Međutim, i pored velikog napredka u reformi bankarskog sistema koji posluje na zdravim osnovama sa visokim profitom i visokim ROE od 8,1%, značajan je problem visokih kamatnih stopa u odnosu na ostale zemlje u tranziciji. Prema podacima iz analize UniCredit banke prosečna kamatna stopa u Srbiji od 10% je najveća u odnosu na zemlje obuhvaćene analizom. Npr kamatna stopa u Češkoj iznosi 3.5%, Slovačkoj 4.25%, Poljskoj 5%, Mađarskoj 7.5%, u zemljama Baltika oko 7%, Hrvatskoj 6.7% itd.⁶ Veliko je pitanje da li se po pitanju kamatnih stopa može nešto učiniti u uslovima globalne finansijske krize. Za dalji napredak bankarskog sektora Narodna banka Srbije treba da nastavi da svojom regulatornom ulogom insistira na primeni Bazela II, kako bi se poboljšao kvalitet kreditnih plasmana banaka i smanjili troškovi rezevisanja banaka što indirektno može da dovede do smanjenja kamatnih stopa.

- **Tržište kapitala i nebankarskih finansijskih institucija**, u ovom segmentu Srbiju očekuje dosta posla. Jako dugo se čekalo sa donošenjem Zakona o investicionim fondovima i Zakona o dobrovoljnim penzionim fondovima i taman kad su ovi zakoni počeli da se primenjuju usled dva izborna ciklusa za godinu dana došlo je do pada prometa na Beogradskoj berzi i značajnog gubitka vrednosti berzanskih indeksa. Veliki problem našeg tržišta kapitala je njegova dubina koja je jako mala, preduzeća ne mogu da kroz IPO dođu do dodatnih izvora finansiranja i usmerena su na banke koje još uvek imaju visoke kamtne stope što utiče na smanjenje konkurentnosti naših preduzeća na svetskom tržištu. Planom Ministarstva ekonomije i regionalnog razvoja javna preduzeća bi trebala da kroz IPO izađu na berzu čime bi se značajno unapredilo i produbilo finansijsko tržište. Investicioni fondovi počeli sa radom u 2007. godini ali sa značajnim padom vrednosti berzanskih indeksa u Srbiji svi fondovi beleže negativne prinose. Donošenjem Zakona o dobrovoljnim penzionim fondovima stvoreni su uslovi za unapređenje sektora osiguranja, završena je privatizacija DDOR Novi Sad koji je bio

---

⁶ Detaljnije videti: CEE Quarterly, Analysis of the UniCredit Group CEE Research Network,

među 3 najveća igrača na tržištu osiguranja u Srbiju. Očekuje se da se učini napori na reformi penzionog sistema u Sistemi čija je suština implementacija II stuba osiguranja tj uvođenje obaveznog dodatnog privatnog osiguranja.

- **Reforma ukupne infrastrukture**, u sektoru infrastrukture došlo je do izvesnog pomaka. Najveći pomak je načinjen u sektoru telekomunikacija pre svega u sektoru mobilne telefonije gde je sa ulaskom dva strana mobilna operatera, norveškog Telenora i austrijskog Mobilkoma, došlo do intenziviranja konkurencija koja se ogleda kroz sniženje cena uz poboljšanje kvaliteta i proširenje usluga. U sektoru drumskog saobraćaja došlo je do propadanja koncesije za auto-put Horgoš-Požega. Rumunija i Bugarska, nakon ulaska u EU 2007. godine, intenzivno grade auto-put koji predstavlja glavni konkurentski pravac Koridoru X. Iz tog razloga kao prioritet se javlja dovršetak gradnje auto-puta Horgoš – Novi Sad i Niš – Dimitrovgrad čime bi se kompletirao drumski Koridor X i sprečilo prebacivanje drumskog saobraćaja iz Turske (oko 25% izvoza iz Turske u EU ide preko Koridora X). Stanje železničkih pruga je jako loše, prosečna brzina vozova ne prelazi 30 kilometra na sat, a probijanje redova vožnje je konstanta. Država najavljuje povećanje kapitalnih ulaganja u puteve i železničke pruge. Prioritet Vlade Srbije je završetak Koridora X – drumskog i železničkog, obezbeđenji su povoljni inostrani krediti i realno je očekivati da se u narednih nekoliko godina kvalitet puteva digne na viši nivo. Samo ukoliko se ostvare prezentovani planovi Vlade Srbije, stvoriće se preduslovi za značajno smanjenje troškova transporta i time bi Srbija mogla da iskoristi svoj centralni položaj na Balkanu. Treba podsticati javno-privatno partnerstvo u sektoru lokalnih komunalnih preduzeća, čime bi se ubrzao razvoj infrastrukture i poboljšao kvalitet usluga lokalnih komunalnih preduzeća.

4. Zaključak

Tranzicija u Srbiji se odvijala u talasima. Po pravilu je brzina reformi zavisila od izbornih ciklusa, reforme su bile intenzivne u prvim godinama Vlade Srbije, dok bi se tempo smanjivao sa približavanjem izbora. Raspisivanje izbora je automatski predstavljao znak da se sa reforme zamrzavaju da bi se nakon formiranja nove Vlade reforme odmrzavale. U narednom periodu treba obezbediti stabilnost političkih prilika u zemlji kako bi se Vladi ostavilo dovoljno vremena da se sprovedu neke teške reforme.

Potrebno je uložiti još puno napora i truda, pre svega u sprovođenje reformi iz druge faze tranzicije. Treba dovršiti proces restrukturisanja i privatizacije velikih privrednih sistema što će na kratak rok dovesti do dodatnog otpuštanja radnika i još većeg pritiska na tržište rada koje i sa sadašnjom visokom stopom nezaposlenosti od 18% predstavlja veleki teret. Međutim, ovim reformama povećala bi se ekonomska efikasnost i na srednji i duži rok koristi od sprovođenja reformi bi prevazišli kratkoročne socijalne troškove usled kratkoročnog povećanja nezaposlenosti.

U segmentu politike konkurencije potrebno je uložiti najveće napore kako bi se povećala konkurencija na domaćem tržištu čime bi se poboljšao kvalitet proizvoda i usluga uz smanjenje potrošačkih cena. U ovom segmentu realno je očekivati velike otpore od strane tajkuna, koji su u uslovima institucionalanog vakuma došli do privilegovanog položaja u privredi koji im omogućava ostvarivanje monopolskog ekstraprofita. Od uspeha države da iz ovog sukoba sa tajkunima izađe kao pobednik zavisi i uspeh celokupnog procesa tranzicije.

I pored značajnog napredka u reformi bankarskog sistema još uvek visoke kamatne stope koje su veće nego li u ostalim zemljama okruženja predstavljaju veliki problem. Ukoliko dođe do smanjenja kamtnih stopa to može pozitivno da utiče na konkurentsku poziciju preduzeća na svetskom tržištu, međutim smanjenje kamtnih stopa ne treba očekivati u uslovima svetske finansijske krize.

Razvoj tržišta kapitala se nameće kao jedan od segmenta čijim razvojem može značajno da se unapredi poslovni ambijent koji može dovesti do poboljšanja ekonomske efikasnosti i povećanja GDP i životnog standarda stanovništva.

Na osnovu sveobuhvatne analize možemo proces tranzicije u Srbiji oceniti prelaznom ocenom. Postignuti rezultati su zadovoljavajući, ali s obzirom na veliko zakašnjenje od deset godina u odnosu na većinu analiziranih zemalja, ostvareni rezultat nije za preveliko hvaljenje. Srbija treba da pređe dug put kako bi se proces ekonomske transformacije završio i kako bi privreda dostigla standarde razvijenih zemalja Evropske unije, međutim, dalje sprovođenje ekonomskih reformi u uslovima globalne ekonomske krize neće biti ni malo lako. Jako je bitno da u naredne dve godine Vlada nastavi reforme i pored pritiska do koga će sigurno doći jer sve projekcije⁷ predviđaju smanjenje stope rasta GDP, povećanje kamatnih stopa i rast nezaposlenosti, što će se odraziti na sporiji rast životnog standarda stanovništva. Čeka nas dug i komplikovan put sa krajnje neizvesnim ishodom, ali nema više vremena za gubljenje i mora se obezbediti kontinuitet u brzini reformi jer zaostatak Srbije u odnosu na ostale zemlje je jako veliki.

---

⁷ videti projekcije ekonomskih kretanja The Vienna Institute for International Economic Studies: "Forecast for Central, East and Southeast Europe, and China: The Big Boom is Over, but Growth Remains Strong" strana 4., CEE Quarterly, "Analysis of the UniCredit Group CEE Research Network" strana 4 i EBRD Izveštaj o tranziciji 2008..

ANEX I – Ocena napretka zemalja u tranziciji na osnovu podataka iz 2008. godine

Region	ZAPADNI BALKAN				
Zemlja	ALBANIA	BIH	CROATIA	FYR MACEDONIA	MONTENEGRO
godina	2008	2008	2008	2008	2008
Privatizacija velikih preduzeca	3.30	3.00	3.33	3.33	3.33
Privatizacija malih preduzeca	4.00	3.00	4.33	4.00	3.67
Restrukturisanje preduzeca	2.33	2.00	3.00	2.67	2.00
Liberalizacija cena	4.30	4.00	4.00	4.33	4.00
Liberalizacija trgovine i deviznog kursa	4.30	4.00	4.33	4.33	4.00
Politika konkurencije	2.00	2.00	2.67	2.33	1.67
Reforma banaka i liberalizacija kamatne stope	3.00	3.00	4.00	3.00	3.00
Trziste kapitala i nebankarskih finansijskih institucija	1.67	1.67	3.00	2.33	1.67
Reforma ukupne infrastrukture	2.33	2.33	3.00	2.33	2.00
Prosečna ocena reformi u tranziciji	3.03	2.78	3.52	3.18	2.82
I faza reformi	4.20	3.67	4.22	4.22	3.89
II faza reformi	2.44	2.33	3.17	2.67	2.28
Prosečna ocena po regionima	3.06				
I faza reformi po regionima	4.04				
II faza reformi po regionima	2.58				

Region	ISTOCNI BALKAN		SERBIA
Zemlja	BULGARIA	ROMANIA	SERBIA
godina	2008	2008	2008
Privatizacija velikih preduzeca	4.00	3.67	2.67
Privatizacija malih preduzeca	4.00	3.67	3.67
Restrukturisanje preduzeca	2.67	2.67	2.67
Liberalizacija cena	4.33	4.33	4.00
Liberalizacija trgovine i deviznog kursa	4.33	4.33	3.67
Politika konkurencije	3.00	2.67	2.00
Reforma banaka i liberalizacija kamatne stope	3.67	3.33	3.00
Trziste kapitala i nebankarskih finansijskih institucija	3.00	3.00	2.00
Reforma ukupne infrastrukture	3.00	3.30	2.33
Prosečna ocena reformi u tranziciji	3.56	3.44	2.89
I faza reformi	4.22	4.11	3.78
II faza reformi	3.22	3.11	2.45
Prosečna ocena po regionima	3.50		2.89
I faza reformi po regionima	4.17		3.78
II faza reformi po regionima	3.17		2.45

Region	ZEMLJE VISEGRADA				
Zemlja	SLOVENIA	CZECH REPUBLIC	HUNGARY	POLAND	SLOVAK REPUBLIC
godina	2008	2008	2008	2008	2008
Privatizacija velikih preduzeca	3.00	4.00	4.00	3.33	4.00
Privatizacija malih preduzeca	4.33	4.33	4.33	4.33	4.33
Restrukturisanje preduzeca	3.00	3.33	3.67	3.67	3.67
Liberalizacija cena	4.00	4.33	4.33	4.33	4.33
Liberalizacija trgovine i deviznog kursa	4.33	4.33	4.33	4.33	4.33
Politika konkurencije	2.67	3.00	3.33	3.33	3.33
Reforma banaka i liberalizacija kamatne stope	3.33	4.00	4.00	3.67	3.67
Trziste kapitala i nebankarskih finansijskih institucija	3.00	3.67	4.00	3.67	3.00
Reforma ukupne infrastrukture	3.00	3.33	3.67	3.33	3.00
Prosečna ocena reformi u tranziciji	3.41	3.81	3.96	3.78	3.74
I faza reformi	4.22	4.33	4.33	4.33	4.33
II faza reformi	3.00	3.56	3.78	3.50	3.45
Prosečna ocena po regionima	3.74				
I faza reformi po regionima	4.31				
II faza reformi po regionima	3.46				

Region	CIS			BALTIC		
Zemlja	ARMENIA	RUSSIAN FEDERATION	UKRAINE	ESTONIA	LATVIA	LITHUANIA
godina	2008	2008	2008	2008	2008	2008
Privatizacija velikih preduzeca	3.67	3.00	3.00	4.00	3.67	4.00
Privatizacija malih preduzeca	4.00	4.00	4.00	4.33	4.33	4.33
Restrukturisanje preduzeca	2.33	2.33	2.00	3.67	3.00	3.00
Liberalizacija cena	4.33	4.00	4.00	4.33	4.33	4.33
Liberalizacija trgovine i deviznog kursa	4.33	3.33	4.33	4.33	4.33	4.33
Politika konkurencije	2.33	2.33	2.33	3.67	3.00	3.33
Reforma banaka i liberalizacija kamatne stope	2.67	2.67	3.00	4.00	4.00	3.67
Trziste kapitala i nebankarskih finansijskih institucija	2.33	3.00	2.67	3.67	3.00	3.33
Reforma ukupne infrastrukture	2.67	2.67	2.33	3.33	3.00	3.00
Prosečna ocena reformi u tranziciji	3.18	3.04	3.07	3.93	3.63	3.70
I faza reformi	4.22	3.78	4.11	4.33	4.33	4.33
II faza reformi	2.67	2.67	2.56	3.72	3.28	3.39
Prosečna ocena po regionima	3.10			3.75		
I faza reformi po regionima	4.04			4.33		
II faza reformi po regionima	2.63			3.46		

ANEX II – Ocena napretka zemalja u tranziciji nakon osam godina sprovođenja reforme

Region	ZAPADNI BALKAN				
Zemlja	ALBANIA	BIH	CROATIA	FYR MACEDONIA	MONTENEGRO
8 godina tranzicije	1998	2003	1998	1998	2006
Privatizacija velikih preduzeca	2.33	2.33	3.00	3.00	3.33
Privatizacija malih preduzeca	4.00	3.00	4.33	4.00	3.67
Restrukturisanje preduzeca	2.00	2.00	2.67	2.00	2.00
Liberalizacija cena	3.67	4.00	4.00	4.00	4.00
Liberalizacija trgovine i deviznog kursa	4.00	3.67	4.00	4.00	3.67
Politika konkurencije	1.67	1.00	2.33	1.00	1.00
Reforma banaka i liberalizacija kamatne stope	2.00	2.33	2.67	2.67	2.67
Trziste kapitala i nebankarskih finansijskih institucija	1.67	1.67	2.33	1.67	1.67
Reforma ukupne infrastrukture	1.33	2.33	2.00	1.67	2.00
Prosečna ocena reformi u tranziciji	2.52	2.48	3.04	2.67	2.67
I faza reformi	3.89	3.56	4.11	4.00	3.78
II faza reformi	1.83	1.94	2.50	2.00	2.11
Prosečna ocena po regionima	2.67				
I faza reformi po regionima	3.87				
II faza reformi po regionima	2.08				

Region	ISTOCNI BALKAN		SERBIA
Zemlja	BULGARIA	ROMANIA	SERBIA
8 godina tranzicije	1998	1998	2008
Privatizacija velikih preduzeca	3.00	2.67	2.67
Privatizacija malih preduzeca	3.00	3.33	3.67
Restrukturisanje preduzeca	2.33	2.00	2.67
Liberalizacija cena	4.00	4.33	4.00
Liberalizacija trgovine i deviznog kursa	4.00	4.33	3.67
Politika konkurencije	2.33	2.33	2.00
Reforma banaka i liberalizacija kamatne stope	2.67	2.33	3.00
Trziste kapitala i nebankarskih finansijskih institucija	2.00	2.00	2.00
Reforma ukupne infrastrukture	2.00	2.67	2.33
Prosečna ocena reformi u tranziciji	2.81	2.89	2.89
I faza reformi	3.67	4.00	3.78
II faza reformi	2.39	2.33	2.45
Prosečna ocena po regionima	2.85		2.89
I faza reformi po regionima	3.83		3.78

II faza reformi po regionima

2.36

2.45

Region Zemlja	ZEMLJE VISEGRADA				
	SLOVENIA	CZECH REPUBLIC	HUNGARY	POLAND	SLOVAK REPUBLIC
8 godina tranzicije	1998	1998	1998	1998	1998
Privatizacija velikih preduzeca	3.00	4.00	4.00	3.33	4.00
Privatizacija malih preduzeca	4.33	4.33	4.33	4.33	4.33
Restrukturisanje preduzeca	2.67	3.00	3.33	3.00	2.67
Liberalizacija cena	4.00	4.33	4.33	4.33	4.00
Liberalizacija trgovine i deviznog kursa	4.33	4.33	4.33	4.33	4.33
Politika konkurencije	2.33	2.67	3.00	2.67	3.00
Reforma banaka i liberalizacija kamatne stope	3.00	3.00	4.00	3.33	2.67
Trziste kapitala i nebankarskih finansijskih institucija	2.67	3.00	3.33	3.33	2.33
Reforma ukupne infrastrukture	2.67	2.67	3.33	3.00	1.67
Prosečna ocena reformi u tranziciji	3.22	3.48	3.78	3.52	3.22
I faza reformi	4.22	4.33	4.33	4.33	4.22
II faza reformi	2.72	3.06	3.50	3.11	2.72
Prosečna ocena po regionima	3.44				
I faza reformi po regionima	4.29				
II faza reformi po regionima	3.02				

Region Zemlja	CIS			BALTIC		
	ARMENIA	RUSSIAN FEDERATION	UKRAINE	ESTONIA	LATVIA	LITHUANIA
8 godina tranzicije	1998	1998	1998	1998	1998	1998
Privatizacija velikih preduzeca	3.00	3.33	2.33	4.00	3.00	3.00
Privatizacija malih preduzeca	3.33	4.00	3.33	4.33	4.00	4.00
Restrukturisanje preduzeca	2.00	2.00	2.00	3.00	2.67	2.67
Liberalizacija cena	4.33	3.33	4.00	4.33	4.33	4.00
Liberalizacija trgovine i deviznog kursa	4.00	2.33	2.67	4.00	4.00	4.00
Politika konkurencije	1.00	2.33	2.33	2.00	2.33	2.33
Reforma banaka i liberalizacija kamatne stope	2.33	2.00	2.00	3.33	2.67	3.00
Trziste kapitala i nebankarskih finansijskih institucija	2.00	1.67	2.00	3.00	2.33	2.33
Reforma ukupne infrastrukture	2.00	2.00	1.67	3.00	2.67	2.33
Prosečna ocena reformi u tranziciji	2.67	2.55	2.48	3.44	3.11	3.07
I faza reformi	3.89	3.22	3.33	4.22	4.11	4.00
II faza reformi	2.06	2.22	2.06	3.06	2.61	2.61
Prosečna ocena po regionima	2.57			3.21		
I faza reformi po regionima	3.48			4.11		
II faza reformi po regionima	2.11			2.76		

L I T E R A T U R A :

1. EBRD (2008) *Transition Report*, London, European Bank for Reconstruction and Development
2. CEE Quarterly, Analysis of the UniCredit Group CEE Research Network,
3. The Vienna Institute for International Economic Studies: Forecast for Central, East and Southeast Europe, and China: The Big Boom is Over, but Growth Remains Strong